



وقت آن رسیده که عینک‌های بدبینی را نسبت به جامعه‌ای که در آن زندگی می‌کنیم از چشم برداریم

## جامعه ایران؛ عناد همگانی یا بارقه‌های امید؟



ایمان کاظمی  
مدیر رسانه فرهنگی «آدم حسابی‌ها»

مدت طولانی است که دچار یک تصور کلی غلط از جامعه خود هستیم: جامعه ایران جامعه‌ای است خود محور، خود دوست و دیگر ستیز و اما امروز بازتاب گسترده رفتار مردمان دیگر خواه در رسانه‌های مجازی که روز به روز به تعدادشان افزوده می‌شود این تصور را نقض می‌کند. البته صحبت از گذشته‌های دور نیست. از دیرباز ایرانیان به خون گرمی، مهربانی، میهمان نوازی و نود دوستی شهره بوده‌اند و اما در دود دهه اخیر به دلیل مسائل حاکم بر جامعه و در چند سال اخیر به‌خاطر جو منفی حاکم بر فضای شبکه‌های اجتماعی، شاهد شکل‌گیری یک قضاوت منفی نگرانه نسبت به ویژگی‌های رفتاری جامعه هستیم، بروز پدیده انسان‌هایی که به مقاصد مختلف فضای این شبکه‌ها را مسموم کرده‌اند خود به ایجاد این تصور دامن زده است، اما آیا فطرت و حقیقت مردمان ما همسو با آن تصویری است که امروزه غالباً در شبکه‌های اجتماعی شاهد آن هستیم؟ آیا جامعه ما بواقع ناهنجاری را تحسین می‌کند یا صرفاً نظاره‌گر آن است؟ آیا سیاست‌های غلط فرهنگی و مشکلات عدیده معیشتی حاکم بر جامعه چنان به نهاد افراد نفوذ کرده است که دیگری را به کل فراموش کرده و تماماً خود محور شده‌اند؟ و آیا هیچ‌امیدی به تغییر نیست؟

تجربیات شخصی اینجانب در مواجهه با افراد بسیاری که زندگی خود را وقف دیگری کرده‌اند و عده کثیری که آنها را حمایت و راهشان را دنبال می‌کنند چیزی جز این می‌گوید. از ایجاد کمپین‌های متعدد برای حل مشکلات افراد گرفته تا همبستگی‌های همگانی در پس وقوع سیل، زلزله و... از پدیدار شدن چهره‌های فعال در حوزه‌های کمک‌رسانی و خیریه تا بسیج همگانی برای حل مشکلاتی که رفع بسیاری از آنها وظیفه دولت است نه مردم. و همین استقبال پُر شور و همه جانبه مردم از فعالیت‌های رسانه تماماً فرهنگی «آدم حسابی‌ها» که در حال پرداخت به زندگی ایرانیان الهام‌بخش است همگی گواه این است که آن تصویری که از جامعه ایرانی در شبکه‌های مجازی به وجود آمده و القا می‌شود حقیقت ذائقه اکثریت جامعه نیست بلکه ابزار درآمذ زایی عده کمی از سودجویان و البته افرادی است که مقاصد مختلفی را دنبال می‌کنند و خواسته یا ناخواسته در تخریب چهره عمومی از مردمان این جامعه لاق‌ل نزد خودشان چندان ناموفق هم نبوده‌اند. کما اینکه دنبال کنندگان بی‌شمار این صفحات، که عمدتاً به قصد پر کردن اوقات فراغت آنها را دنبال می‌کنند خود به این مسأله دامن زده و فضا را برایشان فراهم کرده‌اند. وقت آن رسیده که عینک‌های بدبینی را نسبت به جامعه‌ای که در آن زندگی می‌کنیم از چشم برداریم. فضای شبکه‌های اجتماعی حقیقتاً جامعه ما نیست. حقیقت آن چیزی است که کمتر پُر رنگ می‌شود چرا که در پر رنگ شدنش نفعی برای شان نیست. در لابه‌لای کوچه پس کوچه‌های شهرهای این سرزمین هنوز انسانیت نفس می‌کشد.



مدتی طولانی است که دچار یک تصور کلی غلط از جامعه خود هستیم: جامعه ایران جامعه‌ای است خود محور، خود دوست و دیگر ستیز، و اما امروز بازتاب گسترده رفتار مردمان دیگر خواه در رسانه‌های مجازی که روز به روز به تعدادشان افزوده می‌شود این تصور را نقض می‌کند

سهام قابل قبولی در کمک به دیگران نیازمند ندارد و در وظایف خود در سیاستگذاری‌ها، برنامه‌ریزی‌ها، قانونگذاری‌ها و اداره امور خیر موفق نبوده، بلکه با فقیرتر کردن نیازمندان و گروه‌های آسیب‌پذیر جامعه آنها را بیش از پیش به کمک‌خواهی نیازمند کرده است.

اما در این میان، عرصه عمومی و جامعه مدنی ایران نقش خود را در کمک به دیگران نیازمند فراتر از انتظار بازی کرده و حتی بخش زیادی از وظایف و مسئولیت‌های دولت را نیز بر عهده گرفته؛ رشد خیریه‌های مردمی، کمک‌های وسیع مردمی در زلزله‌ها و سیلاب‌های اخیر در کشور، گسترش گروه‌های نیکوکاری در شبکه‌های اجتماعی و اهدای خون در شرایط وخیم جامعه در پاندمی کرونا نمونه‌هایی از نقش مثبت جامعه مدنی در کمک به دیگران و امور خیر هستند، البته باید توجه داشت که ظرفیت‌های مثبت جامعه مدنی، عدم تلاش دولت برای بهبود سیاستگذاری‌ها و برنامه‌های رفاهی و حمایتی در تقویت و توانمندی افراد و اقشار نیازمند را توجیه نمی‌کند زیرا در ایران دولت متولی اصلی امور اجتماعی است و به همین دلیل، وظیفه دولت در کمک به فرودستان و نیازمندان و آسیب‌دیدگان جامعه باید بسیار پررنگ‌تر باشد تا بتواند از ظرفیت جامعه مدنی به مناسب‌ترین شکل بهره بگیرد.

به هر حال، اگرچه در وضعیت کنونی جامعه ایران فردگرایی خودخواهانه افزایش داشته است، اما با استناد به ظرفیت‌های مثبت جامعه مدنی در دیگری خواهی می‌توان گفت که جامعه مدنی در ایران همچنان واجد ارزش‌های اخلاقی و انسانی است و به موجب آن توان حفظ خود را دارد، هرچند این توانمندی از سوی عرصه‌های سیاسی و اقتصادی ضعیف شده است. در نتیجه، حتی در سخت‌ترین شرایط نیز می‌توان به جامعه مدنی امیدوار بود. در جامعه‌ای که رویه فقر گذاشته، ظرفیت مثبت جامعه مدنی سرمایه‌ای در فقر موجود است زیرا جامعه مدنی خود را صرفاً به قواعد اقتصادی محدود نمی‌کند و فراتر از آن، ارزش‌های اخلاقی و انسانی و اجتماعی را در نظر دارد.

افزون بر این، دیگری خواهی در خود واجد نوعی همبستگی اجتماعی است. در واقع، اهمیت دیگری خواهی فراتر از رابطه اجتماعی بین کمک‌کنندگان و کمک‌گیرندگان، اهمیت مشارکت اجتماعی در انسجام اجتماعی را نیز نشان می‌دهد. از این منظر، دیگری خواهی به جامعه‌خواهی می‌انجامد که در آن کمک‌گیرندگان و کمک‌کنندگان در هویتی گروهی و اجتماعی در جهت منفعت جمعی به اشتراک و وفاق می‌رسند.



در همه ادوار تاریخ کشورمان نشان داده شده که استفاده مؤثر از سرمایه اجتماعی در زمان درگیری جامعه با بحران‌های فراگیر، به کاهش پیامدهای منفی آن بحران منجر شده است؛ از جمله مشارکت جامعه در تشکیل جلسات معنوی و حمایت‌های اجتماعی و روانی و نیز عمل به «خیر جمعی» به عنوان یکی از شاخص‌های مهم سرمایه اجتماعی



می‌گیرد یا در قالب مؤسسات مردمی و غیردولتی که با هدایت احساس خیر و همدلی مردم، این گونه حمایت‌ها را هدایت و برنامه‌ریزی و اجرا می‌کنند.

امروزه محققان اجتماعی به این نتیجه رسیده‌اند اجتماعاتی که تجربه بیشتری از خیر جمعی یا همدلی اجتماعی ثمربخش را داشته‌اند، در زمان بحران و مصایب جمعی توانسته‌اند به صورت اصولی و کاربردی رفتارهای اجتماعی مردم را تحت نظارت داشته باشند، به‌طور مثال در زمان همه‌گیری ویروس کرونا، خیر جمعی به‌عنوان سازوکار مهمی در مداخله‌گری مددکاری و حمایت روانی - اجتماعی مرتبط با کاهش آسیب ساختار اجتماعی و سلامت روانی - اجتماعی تأثیر خواهد داشت.

یکی از فواید افزایش رفتارهای مبتنی بر خیر جمعی تقویت فرهنگ همیاری، همدلی و درک مشترک از مشکلات یکدیگر و صرف نظر کردن از منافع شخصی است و با وجود اینکه در طول تاریخ اجتماعات همیشه شاهد تعارض میان منفعت فردی و جمعی انسان‌ها و گروه‌های اجتماعی بوده‌ایم، اما انسان‌ها بخوبی آموخته‌اند که در زمان بحران، زیستن و بقای فردی نیز نیاز به همیاری اجتماعی دارد؛ از سویی دیگر، خیر جمعی با افزایش مسئولیت اجتماعی می‌تواند باعث افزایش عدالت اجتماعی برای همه گروه‌های جامعه صرف نظر از مناسبات شخصی، جنسیتی، نژادی، طبقه اقتصادی و... شود.